

АНАЛІЗ МЕТОДІВ РОЗРАХУНКУ СТАВКИ ДИСКОНТУВАННЯ ПІД ЧАС КОРЕКТНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА СПРАВЕДЛИВОЮ ВАРТІСТЮ

ANALYSIS OF METHODS FOR CALCULATING THE DISCOUNT RATE FOR THE CORRECT REFLECTION OF LONG-TERM RECEIVABLES AT FAIR VALUE

Кравчук Т.В.

студентка,
Сумський державний університет

Височина А.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри бухгалтерського обліку і оподаткування,
Сумський державний університет

У статті проаналізовано визначення дебіторської заборгованості за стандартами бухгалтерського обліку та думками провідних учених, розглянуто методи визначення ставки дисконтування для подальшого визначення справедливої вартості довгострокової дебіторської заборгованості та коректного відображення активів у фінансовій звітності.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, справедлива вартість, дисконтування, ставка дисконту, метод середньозваженої вартості капіталу.

В статье проанализировано определение дебиторской задолженности по стандартам бухгалтерского учета и мнениям ведущих ученых, рассмотрены методы определения ставки дисконтирования для дальнейшего определения справедливой стоимости долгосрочной дебиторской задолженности и корректного отражения активов в финансовой отчетности.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, справедливая стоимость, дисконтирования, ставка дисконта, метод средневзвешенной стоимости капитала.

The article analyzes the definitions of accounts receivable by accounting standards and opinions of leading scientists, considers methods for determining the discount rate for further determination of the fair value of long-term receivables and the correct reflection of assets in the financial statements.

Key words: accounts receivable, fair value, discounting, discount rate, weighted average cost of capital method.

Постановка проблеми. Головним завданням суб'єкта господарювання є отримання прибутку. У сучасних українських економічних реаліях, коли підприємства перебувають у стані виходу з кризи і банкрутства, компанії, не маючи досить ресурсів для діяльності, роблять закупки із відстрочкою платежів, намагаючись використувати максимальну кількість можливих видів діяльності та фінансових інструментів. Все більшої популярності набирає такий вид діяльності, як фінансовий лізинг. Також підприємства, намагаючись допомогти своїм працівникам, видають їм безвідсоткові (чи з мінімальним неринковим відсотком) позики. Всі ці операції зумовлюють виникнення довгострокової дебіторської заборгованості, яка має бути коректно відображена за теперішньою вартістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам обліку дебіторської заборгованості присвячено низку праць зарубіжних та вітчизняних учених, таких як Ф. Бутинець, С. Голов, М. Огійчук, В. Сопко, О. Кияшко, В. Лінніков, Р. Дамарі, В. Палій, Ж. Рішар, С. Хек, О.Г. Лищенко, О. Ніколаєнко та багато інших.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити та проаналізувати підходи до відображення довгострокової дебіторської заборгованості за справедливою вартістю відповідно до вітчизняних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим у дослідженні цього питання є визначення сутності поняття «дебіторська заборгова-

ність». УП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [2] це поняття відповідає сумі заборгованостей дебіторів перед підприємством дебіторів на певну дату. Дебітори – це фізичні і юридичні особи, які мають заборгованість у вигляді грошових коштів, чи еквівалентних їм активів, яка виникла в результаті минулих подій.

МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» вказує, що дебіторську заборгованість слід визнавати як фінансовий актив, без наведення чіткого визначення цього поняття [5].

Якщо дебіторська заборгованість відповідає визначенню фінансового активу, то вона регламентується П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [3]. Якщо розглядати довгострокову дебіторську заборгованість, яка виникла в результаті операції із використанням фінансових інструментів, то вона підлягає під визначення фінансового активу в частині контракту, що дає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства.

Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість» серед українських та закордонних учених має відмінності, які зумовлені різними системами ведення бухгалтерського обліку та економічних процесів загалом.

Тлумачення цього поняття різними науковцями зазначено в таблиці 1. Цікавий підхід до тлумачення дебіторської заборгованості у закордонних авторів. Так, accounts receivable (анг.) має такі варіанти перекладу: рахунки до отримання, рахунки дебіторів, дебітор за розрахунками.

Відмінність визначень і підходів полягає в тому, що деякі вчені, як от О.П. Крайник, З.В. Клепікова, Т. Момот, вважають дебіторську заборгованість позику, виданою іншому підприємству, інвестицією в його капітал.

Якщо розглядати дебіторську заборгованість у часовому аспекті, то вона поділяється на дві групи. Цей поділ є стандартним і включає короткострокову дебіторську заборгованість (очікувана дата погашення якої очікується упродовж одного

року) та довгострокову (очікувана дата погашення якої понад 12 місяців). Цей поділ є важливим в обліковому процесі через низку причин.

По-перше, такий поділ дає користувачам облікових даних чітке розуміння поточних активів і вигод, які можна отримати у наступному звітному році. Оскільки це оборотний капітал підприємства, то коректно відображена інформація про поточну дебіторську заборгованість може суттєво вплинути на управлінське рішення з приводу таких важливих питань, як розширення масштабів компанії, виплати дивідендів тощо.

По-друге, питання поділу дебіторської заборгованості за термінами погашення є необхідним через різні методики відображення в обліку. Принцип відображення залишається незмінним – сума має відповідати справедливій або чистій реалізаційній вартості. Проте через інфляційні процеси в економіці вартість грошей у періоді змінюється, через що довгострокова дебіторська заборгованість визнається за методом «нарахованих доходів».

Сутність відображення за вищезазначеним методом передбачає дисконтування майбутніх грошових потоків. Умови дисконтування залежать від виду заборгованості.

Дисконтування – це механізм приведення майбутньої вартості грошей до теперішньої і навпаки.

Формула знаходження теперішньої вартості виглядає таким чином:

$$PV = \sum_{i=1}^n \frac{P_n}{(1+r)^n}$$

Де PV – поточна вартість активу або зобов'язання; P – майбутня вартість активу або зобов'язання (або потоків грошових коштів від використання активу або зобов'язання); r – ставка дисконтування; n – кількість періодів.

Найбільш сперечливим і складним питанням в цьому процесі є вибір ставки дисконтування.

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності дебіторської заборгованості

Автор/джерело	
Визначення П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Дебіторська заборгованість – це суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.
Голов С.Ф.	Дебіторська заборгованість – фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони.
Д. Стоун, К. Хітчінг	Дебіторська заборгованість – це сума боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських відносин з ними.
Лищенко О.Г.	Дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
Момот Т.	Дебіторська заборгованість – безвідсоткова позика контрагентам.
Крайник О.П., Клепікова З.В.	Дебіторська заборгованість – форма відстрочки платежу – відкритий кредит (неформальна або формальна угода, яка передбачає виконання послуг замовником або реалізації продукції покупцю з відстрочкою оплати за них. Такий кредит вважається безкоштовним та без чіткого визначення строку.

Таблиця 2

**Вплив несистемних ризиків
на дохідність акції**

Ризики	Поправка на ризик, %
Вплив податків	0,4%
Зміна цін на сировину і комунальні послуги	0,2%
Управлінський ризик	0,2%
Ризик виконання контрактів постачальниками	0,3%
Вплив сезонності виробництва і попиту	0,4%
Умови залучення капіталу	0,3%
Загальна сума поправки на несистематичні ризики	1,8%

В економічній літературі є такі моделі визначення ставки дисконтування:

- модель оцінки CAPM;
- модифікована модель оцінки капітальних активів CAPM;
- модель Е. Фама і К. Френча;
- модель М. Кархарта;
- модель Гордона (дивідендів постійного зростання);
- модель середньозваженої вартості капіталу (WACC);
- модель, яка базується на рентабельності капіталу підприємства;
- метод ринкових мультиплікаторів
- метод розрахунку з урахуванням премій на ризик;
- метод, який передбачає експертну оцінку активу і ставки дисконтування.

Capital Asset Pricing Model, CAPM

$$E(R_i) = R_f + \beta_i(E(R_m) - R_f),$$

де $E(R_i)$ – ставка дохідності;

R_f – безризикова ставка дохідності;

β_i – коефіцієнт чутливості активу до зміни ринкової дохідності;

$E(R_m)$ – очікувана дохідність ринкового портфеля.

Частина формули $E(R_m) - R_f$ є премією за ризик вкладення коштів.

Перевагами цього методу визначення ставки дисконтування є те, що він враховує взаємозв'язок доходності акції з дохідністю ринку. Це повертає модель оцінки в реалії економічного середовища, в якому функціонує підприємство. Дає змогу визначити необхідний рівень, за якого фінансовий актив буде врівноважений з ринком.

До недоліків цього методу оцінки можна віднести наявність лише одного фактора впливу, що робить його простим в обчисленні, але недостатньо ефективним в умовах множинності факторів економічного впливу на ринок (наприклад, оподаткування).

Тому доцільно ввести додаткові змінні у формулу розрахунку ставки дисконтування за CAPM, такі як несистематичний ризик.

Формула матиме такий вигляд:

$$r_i = r_f + \beta \cdot (r_m - r_f) + r_u;$$

де r_i – очікувана дохідність;

r_f – дохідність за безризиковим активом;

r_m – ринкова дохідність;

β – коефіцієнт чутливості активу до зміни ринкової дохідності;

r_u – ризикова премія, визначена на основі несистематичного ризику.

Показник несистематичного ризику має експертну природу. Статистичного методу визначення зараз не виведено, оскільки цей фактор суб'єктивний для кожної компанії на конкретну дату розрахунку для врахування часового фактору.

Приклад впливу несистемних ризиків на ставку дисконтування наведено в таблиці 2.

У 1992 році Е. Фама і К.Френч додали до CAPM ще два фактори, які впливають на майбутню норму прибутку. Ці фактори являють собою розмір підприємства та недооцінку. До основної формули додаються коефіцієнти відношення балансової вартості компанії до її ринкової капіталізації. Премією за розмір вважається різниця між дохідністю компанії з найбільшим обсягом капіталізації та найменшим, згідно з Дослідницьким центром вартості цінних паперів (CRSP). Тобто за цією методологією береться 30% найбільших та 30% найменших компаній.

Недоліком цієї моделі в Україні є відсутність визначення параметрів для премії комісією з цінних паперів України.

Оскільки трифакторна модель дає ефект на довгостроковому відрізку часу, то в 1997 році М. Кархарт ввів четвертий параметр – момент. Він відображає швидкість зміни ціни. Таким чином, ця модель стала адаптованою до вартості активу в момент визначення теперішньої чи майбутньої вартості.

Наступним методом визначення ставки дисконтування є модель Гордона. Ця модель є специфічною, оскільки її сфера застосування обмежена суб'єктами господарювання, які випускають звичайні акції з виплатою дивідендів. Це зумовлено формулою розрахунку, наведеною нижче:

$$r = \frac{DIV}{P \cdot (1 - fc)} + g;$$

де DIV – розмір очікуваних дивідендів за рік на одну акцію;

P – ціна розміщення акцій;

fc – витрати на емісію;

g – темп приросту дивідендів.

Для того щоб використовувати цю модель, необхідно мати достовірну інформацію щодо діяльності підприємства. Вона передбачає стабільний ринок, економічні умови, які не характеризуються значними коливаннями, наявність достатньої кількості ресурсів для поступального

розвитку. В Україні модель Гордона буде давати похибку, рівну непередбачуваним подіям та стихійній поведінці ринку, особливо якщо діяльність підприємства залежить від іноземної валюти.

Але перевагами цієї моделі є те, що з її допомогою оцінюють ціни на акції та вартість бізнесу загалом для позабіржових компаній, які достовірно оцінити іншим методом майже неможливо.

Найбільш популярним та широко використовуваним методом визначення ставки дисконтування є модель середньозваженої вартості капіталу (англ. WACC, Weighted Average Cost of Capital). Вона є найбільш ефективною в межах окремо взятого підприємства, оскільки показує необхідний рівень дохідності фінансового активу через співвідношення власного та позичкового капіталу, тобто альтернативну вартість вкладення коштів. За її допомогою можна визначити мінімальний рівень дохідності для покриття користування позичковими коштами.

До переваг цієї моделі також можна віднести те, що вона враховує ціну користування коштами після податкового вирахування, що є дуже важливим для реальної оцінки прибутку, одержаного від операцій з активом. Також формула враховує питому вагу кожного сегменту капіталу підприємства, що є важливим для визначення дохідності інвестицій.

$$WACC = R_e \frac{E}{V} + R_d (1 - t) \frac{D}{V};$$

де r_e , r_d – необхідна дохідність власного і позичкового капіталу,

E/V , D/V – питома вага власного і позичкового капіталу,

t – ставка податку на прибуток.

Найбільш простою для підприємства під час дисконтування довгострокової дебіторської заборгованості є ситуація, коли ставка узгоджена в договорі з відстрочкою платежу. Тоді за основу для оцінки береться саме такий рівень дохідності.

Якщо розглядати довгострокову дебіторську заборгованість за суттю, то вона є інвестицією в інше підприємство. Найбільш простою альтернативою такому вкладенню є депозит. Якщо є достатня впевненість, що підприємство має можливість використати ресурси для вкладу під відсоток, то можна використовувати як ставку дисконтування середню ставку за депозитами нефінансових установ суб'єктам господарювання.

В Україні статистику ставок веде Національний банк України. Найбільш коректно брати ставку за той період, в якому довгострокова дебіторська заборгованість виникла.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізувавши визначення дебіторської заборгованості, зокрема довгострокової, ми вважаємо, що найбільш точною дефініцією є відображення дебіторської заборгованості за суттю, тобто як інвестиції в капітал іншого підприємства. Це не суперечить П(С)БО 10 та МСФЗ 9, тому така заборгованість покупців і замовників є фінансовим інструментом підприємства.

Розглянувши методи визначення ставки дисконтування довгострокової дебіторської заборгованості, можна дійти висновку, що в сучасних економічних українських умовах найбільш доцільним є використання методу середньозваженої вартості капіталу, модель Гордона (для компаній, які ведуть позабіржову діяльність) та використання депозитної відсоткової ставки для простих господарських операцій і для суб'єктів господарювання, які не є акціонерними товариствами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ставка дисконтирования. 10 современных методов расчета. URL: <http://finzz.ru/stavka-diskontirovaniya.html>.
2. П(С)БО № 10 «Дебіторська заборгованість» затверджене наказом Міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999 р. № 237.
3. П(С)БО № 13 «Фінансові інструменти» затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 січня 2000 р. № 20.
4. Пушкар М.С. Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні [Текст]. – Тернопіль: Лілея, 2000. – 106 с.
5. Хендриксен Э.Е., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета [Текст]: Пер. с англ. / Под. ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 576 с.
6. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти».